

Zhanna Nekrashevich-Karotkaja

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID: 0000-0001-9544-2159

**Канфігурацыі ідэнтычнасці
і герменеўтычныя перспектывы *Carmen de Bisonte*:
да 500-годдзя апублікавання паэмы Мікалая Гусоўскага**

Асоба паэта-гуманіста XVI ст. Мікалая Гусоўскага (*Nicolaus Hussovianus*; 1480/1490 – пасля 1533) набыла сёння ў Беларусі значэнне аднаго з цэнтральных сімвалаў нацыянальнай культуры эпохі Рэнесансу. Яго паэма *Carmen de statura, feritate ac venatione bisontis* (*Песня пра постаць, лютасць зубра і паляванне на яго*, больш вядомая як *Песня пра зубра – Carmen de bisonte*¹) уведзена ў праграмы сярэдняй і вышэйшай школы. У дворыку Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта ёсць скульптурная выява Мікалая Гусоўскага побач са скульптурамі Еўфрасіні Полацкай і Францыска Скарыны. Хоць акадэмічны канон беларускай літаратуры ўключае ў сябе на сённяшні дзень імёны некалькіх старажытных аўтараў, якія пісалі па-лацінску, аднак імем толькі Мікалая Гусоўскага была названая яшчэ ў савецкія часы (у 1980 годзе) адна з вуліц Мінска.

Разам з тым, канфігурацыі розных ідэнтыфікацыйных парадыгмаў у дачыненні да *Carmen de bisonte* выяўлялі і выяўляюць нярэдка антаганістычныя сэнсы (*antagonistic meaning*), на грунце якіх, як спярджае Хомі Бхабха, не менш паспяхова, чым на грунце канструктыўнай супрацы, можа ажыццяўляцца ўзаемаабмен каштоўнасцямі,

¹ У далейшым тэксце будзе выкарыстоўвацца гэты скарачаны варыянт назвы паэмы.

значэннямі і прыярытэтамі дзеяння². На фоне адштурхоўвання ад альтэрнатыўных герменеўтычных парадыгмаў вымалёўвалася ўласная нацыянальная перспектыва, ад якой, у сваю чаргу, дыстанцыянаваліся суседзі: беларусы – ад польскай перспектывы, літоўцы – ад беларускай, украінцы – ад літоўскай. Менавіта ў такім дыскусійным полі, багата насычаным сэнсамі і сімваламі нацыянальнага значэння (якія паступова замацоўваліся за аўтарам *Carmen de bisonte*), выпявалі інтэнцыі даследчыкаў высветліць паходжанне паэта (пра гэта распаўядаецца ў першым падраздзеле артыкула) і вызначыць асноўную ідэю паэмы.

Гаворачы пра рэцэптыўнае поле паэмы, мусім узяць пад увагу несупынную эвалюцыю яго аксіялагічнага складніка. Усведамленне рэцыпіентамі значнасці канкрэтных твораў, іх прыналежнасці да пэўнай нацыянальнай традыцыі ў гістарычнай рэтраспекцыі падлягае карэктывам разам са зрухамі ва ўсведамленні дамінантаў грамадскай думкі. Юрый Лотман звяртаў увагу на тое, што з часам змяняецца не толькі наменклатура тэкстаў, але самі гэты тэксты.

Под влиянием новых кодов, которые используются для дешифровки текстов, отложившихся в памяти культуры в давно прошедшие времена, происходит смещение значимых и незначимых элементов структуры текста. Фактически тексты, достигшие по сложности своей организации уровня искусства, вообще не могут быть пассивными хранилищами константной информации, поскольку являются не складами, а генераторами. Смыслы в памяти культуры не «хранятся», а растут³.

Падобным чынам, за гады і дзесяцігоддзі вывучэння творчасці Мікалая Гусоўскага назапасіліся шматлікія культурныя сэнсы, якія нярэдка прыпісваліся паэту-гуманісту ў сувязі з ідэйнымі тэндэнцыямі той ці іншай эпохі. У гэтым даследаванні будзе разгледжана пытанне пра прагматычную ўстаноўку *Carmen de bisonte*, аднак не з улікам інтэртэкстуальнага дыскурсу паэмы (які ўжо дастаткова добра вывучаны даследчыкамі ад Яна Пельчара да Марыён Рутц), а з улікам

² Н. Bhabha, *The Location of Culture*, London 1994, p. 2.

³ Ю. Лотман, *Память в культурологическом освещении*, [w:] tenże, *Избранные статьи*: в 3 т., т. 1, Таллинн 1992, с. 201–202.

спецыфікі культурнага габітусу⁴ Мікалая Гусоўскага як прадстаўніка паўночнага Рэнэсансу.

Рэалізаваць прагматычную ўстаноўку дапамагаюць моцныя пазіцыі тэкста, або пазіцыі вылучэння (*позыции выдвижения*, паводле Ірыны Арнольд), звязаныя з усталяваннем іерархіі сэнсаў, факусіраваннем увагі на самым важным, умацаваннем эмацыйнасці і эстэтычнага эфекту⁵. Эксплікацыя прагматычнай устаноўкі тэкста, у тым ліку ў моцных пазіцыях *Carmen de bisonte*, разглядаецца ў другім падраздзеле артыкула.

Прагматычная ўстаноўка непасрэдна звязана і з самім тэкстам – яго прызначэннем, відам, жанрам. Паэма Мікалая Гусоўскага, напісаная элегічным двувершам, пабачыла свет у складзе аднайменнага зборніка, які выйшаў у кракаўскай друкарні Гераніма Віетора ў 1523 г. Гэта быў час, які ў палітычным плане вызначаўся пагрозай для цэлай Паўднёвай і Цэнтральнай Еўропы з боку Асманскай імперыі пад уладаю султана Сулеймана Вялікага. Вось чаму польскі літаратуразнавец Юльёш Новак-Длужэўскі разглядаў *Carmen de bisonte* ў сваёй манаграфіі *Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce* (Warszawa 1966), прычым у раздзеле *Turcyki* (г. зн. ‘творы антытурэцкага зместу’). Сапраўды, нават элегічная паэзія рабілася ў той час зброяй антытурэцкай прапаганды. Аднак Мікалай Гусоўскі разглядае тэму ваеннай агрэсіі туркаў з перспектывы ўяўлення пра крызіс у хрысціянскім свеце. Элегічная прырода твора найлепшым чынам дазваляла раскрыць гэтую тэму, у чым Мікалай Гусоўскі абапіраўся на традыцыі сваіх папярэднікаў. Жанравая прырода паэмы разглядаецца ў трэцім падраздзеле.

⁴ Для папулярнага ў сучасных гуманітарных і грамадскіх навуках уведзенага П’ерам Бурдзье паняцця габітусу прадцэнта ў полі культурнай вытворчасці прымаю тут наступную дэфініцыю, прапанаваную расійскім культуролагам і тэарэтыкам мастацтва Д. Гардары: “Габітус – это история человека, вписанная в его тело и ум, своеобразное единство биологического, социального и культурного в индивидуе – сформированное воспитанием, окружением, близким социумом и структурирующее практику личности и ее представления. <...> По большому счету габитус – это картина мира, проявленная в предпочтениях, мыслях и поведении”, гл.: Д. Гардари, *Что такое культурный капитал?*, <https://www.gardari.art/chto-takoe-kulturnyj-kapital> [дата доступу: 4.01.2023].

⁵ И. Арнольд, *Значение сильной позиции для интерпретации текста*, “Иностранные языки в школе” 1978, 4, с. 23.

На думку Н. Валгінай, аўтар як канкрэтны суб'ект, падпарадкоўваючыся агульным правілам пабудовы тэкста пэўнай накіраванасці, уносіць свае, асобныя карэктывы ў яго пабудову, г. зн. ажыццяўляе сваю аўтарскую прагматычную ўстаноўку⁶. Хрысціянская праблема-тыка пераважае ў творчасці Мікалая Гусоўскага, як і наогул у паэтычнай культуры паўночнага Рэнесансу. У гэтым выпадку рэlevantны абранай даследчыцкай праблематыцы аказваецца другі складнік прагматычнай устаноўкі тэкста – той, які вызначаецца менавіта габітусам творцы. Таму ў кантэксце гэтага даследавання асаблівае значэнне маюць спробы вучоных рэканструяваць асноўныя біяграфічныя звесткі пра паэта, а таксама сфарміраваць уяўленне пра яго эстэтычную праграму.

Мікалай Гусоўскі ў беларуска-польскіх навуковых дэбатах

Уважлівы аналіз гісторыка-літаратурнага дыскурсу, звязанага з творчасцю Мікалая Гусоўскага і яго паэмай, выяўляе вельмі адрозныя канфігурацыі ідэнтычнасці, што мадэляваліся і мадэлююцца даследчыкамі і перакладчыкамі з розных краін. У выніку сфарміраваліся асобныя нацыянальныя наратывы ў гуманітарнай традыцыі Беларусі, Украіны, Літвы і Польшчы⁷. У іх межах, у сваю чаргу, узнікла дастаткова багатае дыскусійнае поле. Пры тым, што найбольш актыўна ўдзельнічалі ў дыскусіях вакол паэмы Мікалая Гусоўскага беларускія, польскія, літоўскія і ўкраінскія даследчыкі, істотныя ўнёскі ў апошнія гады зрабілі таксама літаратуразнаўцы з далёкага замежжа. Так, славістка з Германіі Марыён Рутц прыйшла да высновы, што *Carmen de bisonte* – насамрэч нашмат больш, чым проста арыгінальнае і аўтэнтычнае апісанне беларускіх/польскіх/літоўскіх лясоў і нават больш, чым паэтычная прэзентацыя ідэнтыфікацыйнай выявы Вялікага Княства Літоўскага⁸. Даследчыца прааналізавала шматузроўневыя кантактныя

⁶ Н. Валгіна, *Теория текста*, Москва 2003, с. 5.

⁷ Гл.: Ж. Некрашэвіч-Кароткая, *Беларуская лацінамоўная паэзія: рання Рэнесанс*, Мінск 2009, с. 101–114.

⁸ M. Rutz, *Das Wissen über den (eigenen) Osten. Nicolaus Hussovianus' "Carmen de bisonte" als zweifacher Kommunikationsakt*, „Wiener Slavistisches Jahrbuch“ 2017, Bd. 5, S. 80–103; у перакладзе на беларускую мову: М. Рутц, „*Carmen de bisonte*“ Мікалая

сувязі паэмы Мікалая Гусоўскага з паэмамі Вергілія *Georgica* і *Bucolica*, а таксама з трактатам *Germania* Карнэлія Тацыта, прычым на ўзроўні семантычнай фактуры тэкста. Гэтыя інтэртэкстуальныя сувязі, на думку аўтаркі, увасабляюць творчыя інавацыі паэта, цесна звязаныя з прагматычнымі ўстаноўкамі тэкста⁹.

Трэба заўважыць, аднак, што падобныя канструктыўныя, пазбаўленыя пэўнай (патрыятычнай, ідэалагічнай, палітычнай) тэндэнцыйнасці публікацыі, прысвечаныя паэме Мікалая Гусоўскага, з'явіліся толькі ў апошнія гады. Папярэдні этап развіцця навуковай гусавіяны вызначаўся гарачымі дэбатамі, у першую чаргу датычнымі пытання пра паходжанне аўтара і літаратурную спецыфіку яго паэмы. Найбольшую актыўнасць у фарміраванні дыскусійнага поля вакол *Carmen de bisonte* праявілі польскія даследчыкі.

Ежы Аксер прызнаваўся ў першапачатковым скептычным стаўленні да магчымасцяў асваення тэмы антычных традыцый і лацінамоўнай творчасці ў беларускім кантэксце. Польскі філолаг-класік змяніў свой пункт гледжання менавіта дзякуючы паэме Мікалая Гусоўскага, якой былі прысвечаны ў пачатку 2000-х гадоў навуковыя школы і семінары Міжнароднай Школы Гуманістычнай (MSH) пры Варшаўскім універсітэце. У сваім артыкуле *Wielogłosowe przestanie „Pieśni o zubrze” Mikołaja Hussowskiego* Е. Аксер прызнаў права беларусаў на ўключэнне творчай спадчыны паэта ў канон уласнай культурнай традыцыі, звярнуўшы пры гэтым увагу на агрэсіўную адсутнасць зацікаўленасці (*agresywny brak zainteresowania*) польскіх даследчыкаў амаль да пачатку XXI стагоддзя. Гэтую адсутнасць зацікаўленасці даследчык тлумачыць наступным так:

Myszę, że polski strach przed Hussowskim wynikał z wywarcia w ciągu XIX i XX wieku ze zbiorowej pamięci historycznej Polaków, świadomości tego, iż I Rzeczpospolita nie była Polską, lecz wielonarodową wspólnotą, w której tradycja wschodnia odgrywała bardzo dużą rolę¹⁰.

Гусоўскага як падвойны акт камунікацыі: працэс стварэння іміджу і трансфармацыйны дыскурс, [w:] *Studia philologica = Філалагічныя штудыі*, 2020, вып. IX, с. 118–154.

⁹ M. Rutz, *Nicolaus Hussovianus' „Carmen de bisonte“ im intertextuellen Schnittfeld antiker Reformatio-Sehnsüchte*, „*Philologia classica*” 2017 (12), 1–2, S. 59–90.

¹⁰ J. Axer, *Wielogłosowe przestanie „Pieśni o zubrze” Mikołaja Hussowskiego*, [w:] *Łacina jako język elit*, koncepcja i redakcja naukowa J. Axer, Warszawa 2004, s. 327.

Цікава, што пасля выказанай Янам Пельчарам гіпотэзы, што Мікалай Гусоўскі паходзіў з мястэчка Гусаў (*Husów*) у Ланьцуцкім павеце¹¹, на працягу ўсяго ХХ ст. польскія навукоўцы пераважна абгрунтоўвалі версію пра Беларусь як родны край паэта. Юзаф Каленбах у 1922 г. прывёў шэраг аргументаў на карысьць беларускага паходжаньня Мікалая Гусоўскага¹², пасля чаго да гэтай гіпотэзы далучыўся літовец Бенядзіктас Казлаўскас¹³, палякі Аляксандр Войцех Мікалайчак¹⁴, Анджэй Кэмпфі¹⁵, Эміль Каліноўскі¹⁶, Юзаф Марошак¹⁷, Мечыслаў Яцкевіч¹⁸, Богдан Муха¹⁹. Літоўскі літаратуразнавец Марцалінас Рочка лічыў малой Радзімай паэта вёску Усава на левым беразе Прыпяці, непадалёку ад беларуска-ўкраінскай мяжы²⁰. З нязменным рэверансам у бок беларусаў вырашалі пытанне пра паходжанне Мікалая Гусоўскага ўкраінскія даследчыкі. Так, Васіль Ярэменка ва ўступным артыкуле да першага тома анталогіі даўняй украінскай літаратуры тлумачыць, што творы Мікалая Гусоўскага не былі ўключаны ў гэты зборнік з павагі да пазіцыі беларускіх літаратуразнаўцаў. Што праўда, ніжэй вучоны абвяшчае аўтара *Carmen de bisonte* агульнаславянскім паэтам, прызнаючы, што права на яго могуць адстойваць і ўкраінцы, і палякі, і літоўцы²¹.

¹¹ J. Pelczar, *Mikołaj Hussowski, jego życie i pisma. Ustęp z dziejów humanizmu w Polsce*, [w:] *Sprawozdanie dyrektora Gimnazjum św. Jacka w Krakowie*, Kraków 1900, s. 1.

¹² J. Kallenbach, *O żywiole rodzimym w poezji M. Hussowskiego*, [w:] *Charisteria de Morawski septuagenario oblate. Pars Polona, Cracoviae* 1922, s. 121–131.

¹³ B. Kazlauskas, *Mikalojus Husovianas ir jo giesmiė apie stumbrą*, [w:] *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų Mokslo darbai. Literatura*, t. 6, Vilnius 1963, p. 142.

¹⁴ A.W. Mikołajczak, *Łacina w kulturze polskiej*, Wrocław 1998, s. 158.

¹⁵ A. Kempfi, *O białoruskim zapleczu kulturowym Mikołaja Hussowskiego „Pieśni o żubrze”*, „Przegląd wschodni” 1992/1993, t. II, z. 3(7), s. 713–716.

¹⁶ E. Kalinowski, *Borowo, Borki i Boruty. Szlachta i lasy na Podlasiu w XVI–XVII w.*, [w:] *Przegląd historyczny*, t. CX, 2019, z. 4, s. 583–606.

¹⁷ J. Maroszek, *Podlaski rodowód Mikołaja Hussowskiego, autora „Pieśni o żubrze” z 1521 r.*, [w:] *Nasz radawod. Kniha 8*, Grodna–Belastok 1999 (2000), s. 25–33.

¹⁸ M. Jackiewicz, *Dzieje literatury litewskiej do 1917 roku*, t. 1, Warszawa 2003, s. 31

¹⁹ B. Mucha, *Literatura białoruska*, [w:] *Historia literatury światowej w dziesięciu tomach*, t. III: *Renesans*, Bochnia–Kraków–Warszawa 2004, s. 54.

²⁰ Гл.: S. Narbutas, *Najwcześniejsze wydania Wielkiego Księstwa Litewskiego = Ankstyviausieji Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos leidiniai: pošviėcone 550. rocznicy urodzin Franciszka Skorzyny i 500. rocznicy opublikowania „Małej księżeczki podróźnej”*, Białystok–Wilno 2022, s. 52.

²¹ В. Ярэменка, *Панорама україньскої літератури від початків до кінця XVIII століття*, [w:] *Слово многоцінне: хрестоматія україньскої літератури, створеної різними*

Навуковы ажыятаж выклікала публікацыя Ежы Ахманьскага. У ёй былі прыведзена інфармацыя пра Мікалая Гусоўскага, клерыка Перамышльскай дзяцэзіі і натарыўса, які выконваў паслугі на загад Луцкага біскупа Паўла Гальшанскага. Польскі вучоны прааналізаваў тэстамент Зоф’і з Хожава (*Chożów*) Гальшанскай, маці Паўла Гальшанскага, завераны натарыўсам Мікалаем Гусоўскім (*Nicolaus Nicolai Hussowsky*) і атаясаміў апошняга з будучым новалацінскім паэтам²². Публікацыя Ахманьскага была ўспрынята як дадатковы аргумент для ўмацавання першапачатковай версіі Яна Пельчара пра польскае паходжанне паэта – з мястэчка Гусаў (*Husów*) Ланьцуцкага павету²³.

Аднак, нават калі пагадзіцца з атаясамліваннем натарыўса і аўтара *Carmen de bisonte*, то такім чынам усталёўваецца адно службовая пасада, на якой працаваў Мікалай Гусоўскі перад яго выездам у Рым у складзе пасольскай місіі на чале з біскупам Эразмам Цёлкам. Інфармацыя Е. Ахманьскага не дае падстаў для катэгарычнага сцвярджэння, дзе нарадзіўся паэт. Сяргей Кавалёў слухна мяркуе, што паэт мог нарадзіцца ў Вялікім Княстве Літоўскім, а потым выехаць у Польшчу і распачаць там духоўную кар’еру²⁴.

Беларускія даследчыкі адзінадушна прымаюць “беларускі вектар” у вызначэнні паходжання паэта. Так, напрыклад, Віктар Дарашкевіч і Якаў Парэцкі лічылі яго выхадцам з Гродзеншчыны²⁵, выказваліся і іншыя гіпотэзы²⁶. Аўтар гэтага артыкула знайшла шэраг аргументаў

мовамі в эпоху Ренесансу (друга паловіна XV–XVI століття) та в эпоху Бароко (кінець XVI–XVIII століття), в 4 кн., 1 книга: *Літаратура эпохи Ренесансу (друга паловіна XV–XVI століття). Літаратура раньняго Бароко (80-ті роки XVI століття – 1632 рік)*, керівник проекту В. Яременко; упорядкування: В. Шевчук, В. Яременко, Київ 2006, с. 20.

²² J. Ochmański, *Narodowość Mikołaja Hussowskiego w świetle jego autografu*, [w:] *Słowańszczyzna i dzieje powszechne*, Warszawa 1985, s. 312–318.

²³ J. Pelczar, *Praefatio*, [w:] *Nicolai Hussoviani carmina*, edidit, praefatione instruit, adnotationibus illustravit Joannes Pelczar, Cracoviae: Typis Univesitatis Jagellonicae, 1894 (Corpus antiquissimorum poetarum Poloniae latinorum usque ad Joannem Cochanovium. Volumen quartum), IX.

²⁴ С. Кавалёў, *Шматмоўная паэзія Вялікага Княства Літоўскага эпохі Рэнесансу*, Мінск 2010, с. 76.

²⁵ В. Дорошкевич, *Новолатинская поэзия Белоруссии и Литвы: Первая половина XVI века*, Минск 1979, с. 131–132; Я. Порецкий, *Николай Гуссовский*, Минск 1984, с. 10.

²⁶ Гл.: Ж. Некрашэвіч-Кароткая, *op. cit.*, с. 110.

на карысць паходжання Мікалая Гусоўскага з беларуска-ўкраінскага памежжа, з Буда-Кашалёўскага раёна Гомельскай вобласці²⁷.

Зразумела, што ў сітуацыі адсутнасці дакументаў усе гэтыя версіі маюць гіпатэтычны характар. Аднак на пачатку ХХІ ст. “польскі страх перад Гусоўскім” змяніўся “літоўскім і польскім энтузіязмам” у адносінах да яго. У 2007 г. у выдавецтве Інстытута літоўскай літаратуры і фальклору выйшаў поўны збор твораў паэта з арыгінальнымі тэкстамі і іх перакладамі на літоўскую мову²⁸. Аўтар уступнага артыкула Томас Ветэйкіс, разважаючы пра паходжанне паэта, спасылаецца выключна на публікацыі польскіх даследчыкаў, у першую чаргу на артыкул Е. Ахманьскага. Што да публікацый беларускіх вучоных, то іх Ветэйкіс практычна ігнаруе – за выключэннем артыкулаў і манграфіі Я. Парэцкага, якія адлюстроўвалі стан беларускага літаратурназнаўства да 1990 г.²⁹ Думаецца, літоўскаму вучонаму важна было стварыць дэзідэратнае ўражанне адсутнасці навуковых прац беларускіх гуманітарыяў, прысвечаных паэзіі Мікалая Гусоўскага, у постсавецкі перыяд.

У сваю чаргу, польскія даследчыкі парупіліся ў справе ўмацавання “ланьцуцка-перамышльскай” версіі паходжання Мікалая Гусоўскага. Найбольшую стараннасць праявіў гісторык Мар’ян Хахай, які яшчэ раз працываў пачатак натарыяльнай формулы на тэстаменце Зоф’і Гальшанскай: *Et me Nicolao Nicolai Hussowsky clerico premisliensis dioecesis publico apostolica auctoritate notario et scriba prefati testamenti*³⁰. У сваім артыкуле польскі даследчык упэўнена сцвярджае, што паэт паходзіў з Перамышльскай дыяцэзіі і ў чарговы раз верыфікуе першапачатковую гіпотэзу Яна Пельчара пра Гусаў Ланьцуцкага павету як Радзіму

²⁷ Ibidem, с. 110–113.

²⁸ M. Husovianas, *Raštai*, iš lotynų kalbos vertė B. Kazlauskas, S. Narbutas, E. Ulčinė, T. Veteikis = Nicolaus Hussovianus. *Opera*, transtulerunt B. Kazlauskas, S. Narbutas, E. Ulčinė, T. Veteikis, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007.

²⁹ T. Veteikis, *Mikalojus Husovianas epochų ir tapatybių sankirtose*, [w:] M. Husovianas, *Raštai* = Nicolaus Hussovianus, *Opera*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007, s. 205–302.

³⁰ Цыт. па: M. Chachaj, *Narodowa i kulturowa przynależność Mikołaja Hussowskiego, autora „Pieśni o żubrze”. Fakty i mity*, [w:] *Między Zachodem a Wschodem. Etniczne, kulturowe i religijne pogranicza Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku*, pod red. K. Mikulskiego i A. Zielińskiej-Nowickiej, Toruń 2006, s. 251.

Мікалая Гусоўскага. Версію М. Хахая дастаткова асцярожна падтрымаў Веслаў Врубель (*Wiesław Wróbel*)³¹. Што ж да вучоных з далёкага замежжа, то яны звычайна згадваюць гіпотэзы пра паходжанне аўтара *Carmen de bisonte* як з Беларусі, так і з Польшчы³².

Якую ж акалічнасць прымае М. Хахай у якасці *conditio sine qua non*, якая не пакідае сумненняў у польскім паходжанні паэта? Аўтар артыкула дэталёва вывучыў працэдуру прызначэння публічных натарыўсаў і зрабіў наступную выснову:

W czasie aktu admisji notariusze podawali swoje imię, miejscowość i diecezję pochodzenia, imię ojca, auctoritas kreacji oraz używany znak notarialny. <...> Wymieniana przy imieniu czy nazwisku notariusza publicznego diecezja oznaczała jego pochodzenie terytorialne, a nie obszar działalności³³.

Пры гэтым польскі гісторык спасылаецца на кнігу Антонія Гансяроўскага (*Antoni Gąsiorowski*) *Notariusze publiczni w Wielkopolsce schyłku wieków średnich. Katalog admisji w Gnieźnie i w Poznaniu 1420–1500*. Калі ж звярнуцца да гэтай кнігі, няцяжка заўважыць, што М. Хахай дазволіў сабе падмену тэзісу. А. Гансяроўскі робіць выснову пра ўсталяваную форму запісу звестак (імя – імя бацькі – дыяцэзія паходжання – характар крэацыі – натарыяльны знак) толькі ў адмісійных кнігах. Даследчык заявіў, што ён не ўключыў у свой каталог імёнаў тых натарыўсаў, адмісія якіх не была зафіксавана ў кнізе і якія толькі пацвердзілі сваю натарыяльную практыку. А. Гансяроўскі тлумачыць неўключэнне гэтых натарыўсаў у складзены ім каталог наступным чынам:

Tutaj nie znalazłem bowiem formuły jednoznacznie kwalifikującej: czy miał by nią być fakt pochodzenia z diecezji wielkopolskich <...>, czy fakt wystawienia instrumentu na terytoium tych dwu diecezji³⁴.

³¹ Гл., напр.: W. Wróbel, *Krąg rodzinny Zofii z Chożowa Holszańskiej i jej testament z 29 VII 1518 r.*, w: *Rody, rodziny Mazowsza i Podlasia. Źródła do badań genealogicznych*, pod red. D.K. Rembiszewskiej i H. Krajewskiej, Łomża 2013, s. 355.

³² Гл., напр.: М. Рутц, «*Carmen de bisonte*» *Мікалая Гусоўскага...*, 128; *Neulatein. Eine Textsammlung. Lateinisch / Deutsch*, hrsg. M. Korenjak, Stuttgart 2019, s. 342.

³³ М. Chachaj, op. cit., c. 251.

³⁴ A. Gąsiorowski, *Notariusze publiczni w Wielkopolsce schyłku wieków średnich. Katalog admisji w Gnieźnie i w Poznaniu, 1420–1500*, Poznań 1993, s. 6.

Запіс з прозвішчам *Hussowsky*, упершыню працытаваны Е. Ахманьскім, – гэта частка натарыяльнай формулы ў запісе на тэстаменце, а не адмісійны запіс у кнізе. Нататка ж у тэстаменце не абавязкова пазначала дыяцэзію паходжання натарыўса, а магла пазначаць дыяцэзію яго дзейнасці. Такім чынам, нішто не даказвае, што Перамышльская дыяцэзія была месцам нараджэння Мікалая Гусоўскага.

Заклучныя высновы ў сваім артыкуле М. Хахай дапаўняе дыдактычным павучаннем:

Na zakończenie warto podkreślić, że traktowanie literatury pięknej, przede wszystkim poezji, jako źródła w pełni wiarygodnego prowadzi do formułowania błędnych wniosków³⁵.

У стылі аўтара заўважу: ігнараванне культурных традыцый, у адпаведнасці з якімі ствараліся і функцыянавалі творы даўняй літаратуры, нярэдка перашкаджае даследчыку здабыць з яго адэкватную інфармацыю. У сітуацыі адсутнасці дакументальных крыніц у першую чаргу сам тэкст, вывучаны з улікам яго мастацкай спецыфікі, можа даць ключ да адказу на розныя пытанні, у тым ліку ідэнтыфікацыйнага характару.

Новыя бібліятэчныя росшукі надалей даюць добры плён у развіцці навуковай гусавіяны. Надзвычай каштоўную інфармацыю пра службовыя кантакты Мікалая Гусоўскага, прычым з улікам апошніх адкрыццяў літоўскіх і польскіх вучоных, прадставіў Сігітас Нарбутас. З матэрыялаў яго кнігі *Najwcześniejsze wydania Wielkiego Księstwa Litewskiego* (Беласток–Вільня 2022) вынікае, што прафесійная кар’ера паэта развівалася дзякуючы перадусім тром уплывовым людзям. Гэта былі Эразм Цёлак (у час знаёмства з Мікалаем Гусоўскім віленскі канонік), луцкі біскуп Павел Гальшанскі і віленскі ваявода Мікалай Радзівіл³⁶. Пры двух апошніх аўтар *Carmen de bisonte* выконваў абавязкі натарыўса. С. Нарбутас звяртае ўвагу на нядаўна адкрыты ў Бібліятэцы Врублеўскіх у Вільні дакумент, пацверджаны пячаткай ваяводы ў Ганьдзы (*Goniądz*) Падляскім, на якім пазначана польскае (на думку літоўскага вучонага) прозвішча натарыўса: *per manus Nicolai hussouusky Notary*

³⁵ M. Chachaj, op. cit., s. 256.

³⁶ S. Narbutas, op. cit., s. 53.

n[ost]ri ('рукою нашага натарыўса Мікалая Гусоўскага')³⁷. Наўрад ці, аднак, ёсць падставы класіфікаваць форму прозвішча *hussouusky* як адназначна "польскую". Не зусім зразумела таксама, чаму факт службы на пасадзе натарыўса ў Падляскага ваяводы С. Нарбутас лічыць канчатковым пацвярджэннем таго, што паэт паходзіў з вёскі Гусава ў Ланьцуцкім павеце Перамышльскай дзяцэзіі. Паміж Гусавам у Ланьцуцкім павеце і Ганёндзам у Падляскім – адлегласць амаль 500 км. Кантакты паміж будучым паэтам і яго працадаўцамі або мецэнатамі таксама не могуць даваць цвёрдай аргументацыі ў высвятленні пытання пра яго паходжанне: з аднымі і другімі паэт мог пазнаёміцца пад час вучобы або працы, даўно пакінуўшы родныя мясціны.

Мікалай Гусоўскі як прадстаўнік хрысціянскага гуманізму

Шматлікія публікацыі не пакідаюць сумненняў тым, што Мікалай Гусоўскі быў духоўнай асобай. Ксяндзом назваў паэта яшчэ Чэслаў Мілаш у сваёй Гісторыі польскай літаратуры³⁸. На працягу свайго жыцця ён кантактаваў пераважна з прадстаўнікамі каталіцкага кліру. Духоўнаму сану паэта адпавядаюць і тэматычныя прыярытэты яго твораў. *Carmen de bisonte*, паводле першаснай задумы, – антытурэцкі твор з акцэнтаваннем ідэі аб'яднання хрысціян перад пагрозай захопу іншаверцамі. Крызісныя з'явы ў хрысціянскім свеце разглядаюцца таксама ў вершах, уключаных у склад зборніка 1523 г. (*In sacrificium nigri tauri, De fama in ecclesia Sancti Laurentii, Ad divum Sebastianum*), у эпініцыі пра перамогу над туркамі пад Церабоўляй 1524 г., а таксама ў агіяграфічнай паэме *De vita et gestis Divi Hyacinthi*.

Немалаважнае значэнне мае той факт, што Мікалай Гусоўскі быў прадстаўніком культуры паўночнага Рэнесансу. Лацінская мова і творчасць на ёй была для паэтаў з культурных прастораў Свяшчэннай Рымскай імперыі і Рэчы Паспалітай не проста ферментам еўрапей-

³⁷ Ibidem.

³⁸ Cz. Miłosz, *Historia literatury polskiej do roku 1939*, przeł. M. Tarnowska, Kraków 1994, s. 67.

скай культуры³⁹, але перадусім мовай Вульгаты, істотным кампанентам хрысціянскага поля цывілізацыі. Развіццё літаратурнай творчасці на беларускіх землях у часы Адраджэння цалкам адпавядала эстэтычнай дамінанце паўночнага Рэнесансу: айчынны рэнесансавы гуманізм часцей за ўсё прымаў выгляд хрысціянскага гуманізму⁴⁰.

Для даследчыка лацінскай рэнесанснай паэзіі Вялікага Княства Літоўскага амаль нічога не дае стандартнае школьнае ўяўленне пра Рэнесанс як эпоху геніяў і тытанаў, якія адраджалі Антычнасць. Гэта была эпоха пошукаў – і ў першую чаргу пошукаў выйсця з сітуацыі духоўнага крызісу, у якой апынулася Еўропа пасля захопу Канстанцінопаля туркамі. На першы план выходзіць ідэя неабходнасці абнаўлення этычнай парадыгмы хрысціянства.⁴¹ Практычныя захады ў гэтым накірунку прадпрымалі дзесячы Рэфармацыі, аднак сімвалічнае абгрунтаванне неабходнасці падобных рэформаў давалі менавіта паэты-гуманісты. Вынаходніцтва кнігадруку ў сярэдзіне XV ст. было ўспрынята імі як сігнал да новага прачытання традыцыйных, спрадвечных (у першую чаргу хрысціянскіх) тэкстаў. Інструментамі для іх абнаўлення і “свежай” інтэрпрэтацыі сталі паэтыка і рыторыка: гуманісты надалі гэтым фундаментальным тэарэтычным дысцыплінам антычнасці новую вагу.⁴² Гэтая акалічнасць дазваляе зразумець, чаму Францыск Скарына згадвае паэтыку (граматыку), рыторыку ды і іншыя *artes liberales* у прадмове ні да якой іншай кнігі, а менавіта да *Бібліі рускаго языка*.

Творчая манера Мікалая Гусоўскага фарміравалася таксама пад значным уплывам літаратурнай школы Эразма з Ратэрдаму (*Erasmus Desiderius Roterodamus*, каля 1466–1536), які меў шчыльныя кантакты

³⁹ L. Boehm, *Latinitas – Ferment europäischer Kultur: Überlegungen zur Dominanz des Latein im germanisch-deutschen Sprachraum Alteuropas*, [w:] *Germania latina, Latinitas teutonica: Politik, Wissenschaft, humanistische Kultur vom späten Mittelalter bis in unsere Zeit*, hrsg. von E. Keßler und H.C. Kuhn, Bd. 1, München 2003, S. 21.

⁴⁰ С. А. Падокшын, *Беларуская думка ў кантэксце гісторыі і культуры*, Мінск 2003, с. 75.

⁴¹ H. Münkler, M. Münkler, *Lexikon der Renaissance*, München 2000, S. 163.

⁴² J. Кнапе, D. Тілл, *Deutschland*, [w:] *Geschichte der Buchkultur*, [Hrsg. von Otto Mazal], Bd. 6: Renaissance, Hrsg. A. Noe, Graz 2008, S. 278.

з буйнейшымі прадстаўнікамі кракаўскага гуманістычнага асяроддзя⁴³. Выкарыстанне мастацкага метаду Эразма, заснаванага на прыёме іранічнага “перакульвання”, які найбольш ярка праявіў сябе ў *Пахвале дурасці* (*Moriae encomium*, 1509), заўважны і ў шматлікіх эпізодах *Carmen de bisonte*⁴⁴. Ужыванне гэтага прыёму стварае непаўторнуюсэнсавую калейдаскапічнасць твора, якая ўзнікае на мяжы розных інтэрпрэтацый. Нездарма Мікалай Гусоўскі, як і Эразм Ратэрдамскі, абраў выяву антычнага боства мяжы Тэрмінаса сваёй уласнай творчай эмблемай⁴⁵.

Тонкі гумар, вытанчаная іронія насычаюць тэкст першай паэмы Мікалая Гусоўскага. Якуб Недзведзь (*Jakub Niedźwiedz*), даючы інтэрв’ю ў межах асветніцкага фільма беларускага тэлеканала СТБ *Николай Гусовский: рожденный заново* (2017), слухна адзначаў, што менавіта праз гумар і іронію прэзентуюцца ў тэксце актуальныя прапагандысцкія ідэі.⁴⁶ Досціп закладзены ва ўяўнай неадпаведнасці паміж моцнымі пазіцыямі тэкста: загаловак, пачаткам і канцом. Паводле загаловака гэта паэма пра зубра, тыповы для літаратуры эпохі Рэнэсансу анімалістычны твор з прэзентацыяй экзатычнай жывёлы. Аднак пачатак і фінал твора фарміруюць адмысловую семіятычную сітуацыю, якой надаецца глыбокае сімвалічнае значэнне. Найважнейшым сімвалам з’яўляецца прадстаўленая на пачатку сцэна бою быкоў у Рыме.

У першых строфах Я-наратар распавядае, як яму давялося прысутнічаць на традыцыйнай для італьянцаў забаве, якая не прынесла яму станоўчых уражанняў. Паэт-гуманіст адчуваў сябе некамафортна, назіраючы за забойствам магутных, але крывадушна зняволеных людзьмі звяроў. Яго пачуцці перадаюцца самім падборам лексікі: ён апынуўся на “нейкіх відовішчах” (*quaedam spectacula*), якія ён быў “змушаны глядзець” (*videnda*); у “вечным горадзе” ён убачыў “дзікія спаборніцтвы” (*fera proelia*). Душэўным ратункам зрабіліся ўспаміны пра вольных,

⁴³ J. Pelc, *Europejskość i swoistość literatury polskiego Renesansu*, [w:] *Literatura staropolska i jej związki europejskie*. Prace poświęcone VII międzynarodowemu kongresowi slawistów w Warszawie w roku 1973, pod red. J. Pelca, Warszawa 1973, s. 29.

⁴⁴ Гл.: Ж. Некрашэвіч-Кароткая, с. 134–156.

⁴⁵ *Ibidem*, с. 126.

⁴⁶ Гл.: *Николай Гусовский: рожденный заново*, к 500-летию белорусского книгопечатания, 14.02.2023, https://www.youtube.com/watch?v=xETZ_rY4ZrE.

магутных, але адначасова небяспечных і непакорных зуброў, якія водзяцца ў лясах яго Радзімы (гл.: *Carmen* 1–10)⁴⁷.

Са зместу разгорнутай паэтычнай экспазіцыі паэмы (першыя 140 радкоў) дасціпны чытач павінен быць пераканацца ў тым, што аўтар твора – сталы, духоўна сфарміраваны паэт, які з жалем убачыў своеасаблівы *Untergang des Abendlandes* у сэрцы хрысціянскай Еўропы. У канцы ўступнай часткі падаецца аўтапрэзентацыя наратары, напоўненая тонкай іроніяй:

Quidquid erit, longus venandi proferet usus
Et labor ac vitae tempora dura meae.
In nemus arctoum, quamvis scriptoribus impar
Romanis, certe hac arte, Polonus eo (*Carmen* 117–120).

Усё тое, што будзе, прадставіць доўгі вопыт палявання, цяжкая праца і нялёгка перыяд майго жыцця. Я, падданы Польшчы, уваходжу ў паўночную пушчу з гэтым надзейным рамяством – пры ўсёй маёй непадобнасці да рымскіх пісьменнікаў.

Нягледзячы на тое, што паляванне для паэта было *tempora dura vitae* ('нялёгкім перыядам жыцця'), здабыты практычны вопыт прыдаўся яму ў літаратурнай творчасці. Хутчэй за ўсё, толькі пра гэта і будзе думаць капрызны заальпійскі эстэт. *Polonus* – менавіта так паблажліва маглі назваць паэта з Вялікага Княства Літоўскага італьянскія гуманісты, якім паэт сябе іранічна супрацьпастаўляе. У межах прагматычнай устаноўкі тэкста непадобнасць ды рымскіх пісьменнікаў – гэта дэкларацыя высокай якасці ўласнага культурнага капіталу, на які прэтэндуе Я-наратар. За яго плячыма – духоўныя набыткі антычнасці (як заходнееўрапейскай, так і славянскай), маральныя пошукі хрысціянскага Сярэднявечча, інтэлектуальны скарб каралінгскага і гуманістычнага Адраджэння. Рэнесансная праграма Мікалая Гусоўскага пацвярджае словы галандскага гісторыка культуры Й. Хейзінгі: "Той, хто ўспрымае дух Рэнесансу без усялякай загадка сфарміраванай схемы, знаходзіць у ім намнога больш "сярэднявечнага", чым быццам бы

⁴⁷ Навуковае выданне тэкста гл.: *Nicolai Hussoviani carmina edidit, praefatione instruit, adnotationibus illustravit Joannes Pelczar*, Cracoviae: Typis Univesitatis Jagellonicae, 1894. У далейшым пры цытаванні пазначаецца скарачаная назва паэмы *Carmen* з нумарам паэтычнага радка паводле выдання Яна Пельчара.

дазволена з тэарэтычнага пункту гледжання⁴⁸. Сувязь з папярэдній літэратурнай традыцыяй не толькі падкрэслівае вучонасць грамадзяніна *Poloniae* – федэратыўнай дзяржавы Ягелонаў, але таксама сведчыць пра яго паважнае стаўленне да хрысціянскіх традыцый продкаў, якіх выракаюцца сучасныя паэту жыхары Рыма. Ні пра якую аўтарскую сціпласць, ні пра якое сур’ёзнае жаданне прадставіць сябе лясным чалавека і прыхаднем з краіны вечнай зімы (пра што ахвотна разважаў Клод Бэквіс⁴⁹) тут не можа ісці гаворка. Прагматычная ўстаноўка тэкста абапіраецца на гумар і рэнесанснае какецтва (тэрмін Мар’яна Плезія⁵⁰), якія паходзяць ад школы Эразма Ратэрдамскага.

Паляўнічыя абразкі Мікалая Гусоўскага не толькі пластычна перадаюць жывасць і каларыт ловаў у беларускіх пушчах, – яны нясуць у сабе глыбокі ўнутраны падтэкст. У. Кароткі звярнуў увагу на тое, што паляванне на зубра ў этыкетна-эстэтычных адносінах – значна вышэйшая ступень элітарнай побытавай культуры, чым відовішчнае забойства быка⁵¹. Тым самым аўтар у сімвалічнай форме дае выразны адказ на пытанне, хто можа супрацьстаяць асманскай агрэсіі: заходняе рыцарства, якое страціла былою магутнасць і знаходзіцца на мяжы страты веры, ці ўсходнеславянскія воіны, якія праходзяць школу рыцарскай загартоўкі ў паляваннях на зубра. Такім чынам, на мікраўзроўні (у шматлікіх адступленнях) паэт фармулюе надзённыя праблемы палітычнага жыцця ў Еўропе, якія непасрэдным чынам тычацца лёсу яго народа. Тым часам на макраўзроўні – у плане вобразнай і кампазіцыйнай пабудовы твора – праз вобраз-сімвал зубра расстаўляюцца вартасныя акцэнты, звязаныя з адэкватнай ацэнкай культуры і духоўных здабыткаў народаў *Poloniae*.

Нешматлікія цытаванні з антычных аўтараў, пэўныя паралелі з некаторымі фрагментамі іх твораў не адыгрываюць вызначальнай ролі

⁴⁸ Й. Хейзинга, *Осень Средневековья: исследование форм жизненного уклада и форм мышления в XIV и XV веках во Франции и Нидерландах*, сост. и перев. Д. Сильвестров, Москва 2004, с. 273.

⁴⁹ С. Backvis, *Mikotaj z Hussowa*, [w:] Idem, *Szkice o literaturze staropolskiej*, wybr. i oprac. A. Biernacki, Warszawa 1975, s. 16.

⁵⁰ *Najstarsza poezja polsko-łacińska (do połowy XVI wieku)*, oprac. M. Plezia, Wrocław 2005, s. 79.

⁵¹ У. Кароткі, *Беларуская літаратура і гісторыя*, Мінск 2013, с. 90.

ў фарміраванні мастацкага сусвету паэзіі Мікалая Гусоўскага. На фоне квяцістых твораў яго сучаснікаў, паэтаў-лаціністаў Паўла з Кросна, Яна Дантышка, Андрэя Кшыцкага, якія саборнічалі адзін з адным у дасканаласці рэцэпцы антычных аўтараў, *Carmen de bisonte* выглядае нетыповай мастацкай з’явай. Прычына таму – хрысціянскі светапогляд Я-наратара. У тэксе прысутнічае праграмная заява на гэтую тэму, своеасаблівае *credo*, чарговая моцная пазіцыя тэкста. На жаль, гэты фрагмент неадэкватна перададзены ва ўсіх беларускамоўных адаптацыях і ў перакладзе Уладзіміра Шатона. Сэнсавую адэкватнасць арыгіналу захавалі Ян Каспровіч у перакладзе на польскую мову, Б. Казлаўскас (*Benediktas Kazlauskas*) у перакладзе на літоўскую, а таксама А. Садамо-ра (*Андрій Содомора*) у перакладзе на ўкраінскую мову⁵². Паэт заяўляе:

Pro Iove qui Christum veneror Christique Parentem
Pro Iunone loqui carmina nostra solent (*Carmen* 405–406).

Я замест Юпітэра шаную Хрыста, і песні мае маюць звычай пра-слаўляюць Маці Хрыста замест Юноны.

Пацытую тут толькі польскі пераклад гэтых радкоў Яна Каспровіча:

Chrystusa, nie Jowisza czczę i nie Junony,
Lecz matki Chrystusowej niech wzywa ma pieśń⁵³.

Усё, што звязана з хрысціянствам, паэт лічыць праўдай, надзей-нымі рэчамі (*certi res*). Багі старажытных рымлянаў несумяшчальныя з яго набожнасцю (*pietate*), а таму антычная міфалогія для яго – нішто іншае, як байка (*fabula*).

Адштурхоўванне ад літаратурнай моды свайго часу, а разам з тым і ад неапаганства звязаны не толькі з рэлігійнымі пачуццямі паэта. Ён рашуча адмаўляецца ад вобразна-мастацкай топікі антычнай паэзіі, жадаючы быць максімальна арыгінальным і незалежным ад прызнаных куміраў, майстроў вытанчанага вершаскладання, быццам бы пасмей-ваючыся з сучасных яму італьянскіх прыхільнікаў класічнага стылю,

⁵² Гл.: М. Гусовський, *Пісня про зубра. Поэма: на лат. та укр. мовах*, перекл. з лат. А. Содомори; коментарі І. Сварника, Рівне 2007, с. 55.

⁵³ М. Hussowski, *Pieśń o żubrze, jego postaci, dzikości i o polowaniu na niego*, Supraśl 2007, s. 71.

з якімі ён сустракаўся ў Рыме⁵⁴. Разам з тым, традыцыя, гістарычная аналогія маюць для паэта вялікае значэнне.

Ствараючы ў сваім творы вобраз ідэальнага кіраўніка дзяржавы, рысы якога ён прыпісаў вялікаму князю Вітаўту, наратар ясна гаворыць чытачу: такога валадара – рыцара, ратніка, *patrem patriae*, патрабуе вірлівы, неспакойны час. Толькі ён здольны злучыць пад сваёй эгідай шматтысячнае войска хрысціян з розных еўрапейскіх краін, якое змога супрацьстаяць туркам. Вось чаму ідэалізаваны вобраз Вітаўта адпавядае ідэалу менавіта хрысціянскаму: *Praetulit humanis longe caelestia rebus // Et coluit summa religione deum* (Нябеснае ён узносіў намнога вышэй за чалавечыя рэчы і ўшаноўваў Бога з наймацнейшаю верай; *Carmen*, 817–818).

У апошняй моцнай пазіцыі, фінале паэмы, пасля разважанняў пра заганнасць зямной улады лагічна ўпісваецца ў кантэкст твора малітва да Панны Марыі, якая прасякнута асаблівым эмацыянальным пачуццём. Але гэтая малітва складаецца, па сутнасці, з двух зваротаў да Багародзіцы. Першы з іх пачынаецца словамі *Virgo, Dei Mater...* ('Панна, Маці Хрыста...'; *Carmen*, 1027) і ўяўляе сабою тыповы ўзор марыялагічнай паэзіі. Але нечакана пасля шчымлівага паэтычнага прыпадабнення Багародзіцы да птушкі, якая хавае пад крыламі птушанятаў, да маці, якая падымае ўпаўшае дзіця, пачынаецца другі зварот: *Nunc, o Virginei maiestas inclita floris...* ('Цяпер, о славуная веліч дзявочага хараства...'; *Carmen*, 1049. Другая малітва зусім не падобная да першай: яе інтанацыя рэзка змяняецца. Да таго ж ужытае паэтам слова *nunc* ('цяпер') служыць указаннем на тое, што другі зварот быў напісаны храналагічна пазней за першы, і хутчэй за ўсё – пасля вяртання з Рыма. Таму паэт напаўняе яго гуманістычна-грамадзянскім гучаннем.

Наяўнасць двух малітоўных зваротаў у фінале дазваляе сцвярджаць, па-першае, што паэма пісалася ў некалькі этапаў. Менавіта шматэтапнасць стварэння твора можа ў пэўным сэнсе растлумачыць яго высокую мастацкую дасканаласць, адмысловую вытанчанасць архітэктонікі, філіграннасць паэтычнай тэхнікі. Па-другое, завяршэнне

⁵⁴ Гл.: J. Kasprówicz, *Mikołaja Hussowskiego „Pieśń o żubrze” i „Pan Tadeusz”*, Idem, *Dziela*, pod red. St. Kołaczkowskiego, t. XIX: *Pisma proza*, I, Kraków 1930, s. 92.

паэмы дзвюма малітвамі да Панны Марыі – пераканаўчы аргумент, які даказвае перавагу хрысціянскай этычнай парадыгмы ў эстэтычнай канцэпцыі твора і ў габітусе творцы.

Элегія ці эпас?

Нягледзячы на тое, што *Carmen de bisonte* напісана элегічным двувершам, даследчыкі выказваюць самыя разнастайныя меркаванні адносна жанравай прыроды паэмы. У сучасным беларускім літаратуразнаўстве паэма Мікалая Гусоўскага кваліфікавалася як эпічны твор, узор ліра-эпічнай паэзіі або паэма з ліра-эпічнай структурай⁵⁵. А. Жлутка даводзіць, што *Carmen de bisonte* паводле задумы – эпіграма або элегія. Разам з тым, на думку даследчыка, у паэме адчуваецца таксама моцны эпічны пачатак і не менш відавочныя рысы драмы⁵⁶. Атрымліваецца, што *Carmen de bisonte* паўстала на перасячэнні розных літаратурных жанраў і нават відаў.

І ўсё ж з фармальнага пункту гледжання элегічная прырода твора мае вырашальнае значэнне. Ф. Бянткоўскі назваў паэму элегіяй пра зубра і паляванне на яго⁵⁷. На думку Т. Ветэйкіса, асаблівасці верша-складання і нападэпічны, нападэпічны характар стварэння вобраза дазваляюць аднесці твор да элегіі⁵⁸. Элегія займала асаблівае месца ў лацінамоўнай творчасці рэнесансавых паэтаў, паколькі яна была не проста жанрам, але лічылася асобным літаратурным родам на роўных правах з трагедыяй, лірыкай і эпікай. Асаблівае значэнне мелі лірызм і моцна выражаная пачуццёвасць⁵⁹.

Аб’ёмістыя элегіі (элегічныя паэмы), якія прэзентуе ўжо антычная літаратура, у пачатку XVI ст. былі прадстаўлены ў творчасці паэтаў

⁵⁵ Гл.: Ж. Некрашэвіч-Кароткая, *op. cit.*, с. 165–167.

⁵⁶ А. Жлутка, *Мікола Гусоўскі, [w:] Гісторыя беларускай літаратуры XI–XIX стагоддзяў*, т. 1: *Даўняя літаратура. XI – першая палова XVIII стагоддзя*, Мінск 2006, с. 319–320.

⁵⁷ F. Bentkowski, *Historia literatury polskiej wystawiona w spisie dzieł drukiem ogłoszonych*, t. 1, w Warszawie i Wilnie: Nakładem Zawadzkiego i Komp., 1814, s. 607.

⁵⁸ Т. Veteikis, *op. cit.*, p. 240.

⁵⁹ A. Borowski, *Renesans*, Kraków 2002, s. 108.

з кракаўскага гуманістычнага асяроддзя, напрыклад, у паэзіі Паўла з Кросна (*Paulus Crosnensis Ruthenus*). У паэтыках кракаўскіх гуманістаў элегічны двуверш займаў другое пасля гекзаметра месца ў іерархіі паэтычных памераў. Так, Лаўрэнці Корвін (*Laurentius Corvinus*), адзначаўшы ў сваім трактаце аб пабудове вершаў этымалагічную сувязь тэрміна «элегія» з пачуццямі тугі і жалю, адзначае, што, апрача функцыянальнай тэматыкі, элегія можа распаўсюджаць пра каханне, жарты, веселасць ды амаль усё тое, што абуджае пачуццём душы людзей (*amores, iocos, leticias et omnia fere q[uae] affectu ho[m]i[nu]m corda sollicitant*)⁶⁰. Такім чынам, літаратура эпохі Адраджэння ўспрыняла з паэтычнай практыкі антычных аўтараў пашыранае тлумачэнне мастацкіх функцый элегічнага двуверша.

Тым не менш як польскім, так і беларускім вучоным хацелася і хочацца бачыць у паэме Мікалая Гусоўскага эпапею. М. Езяніцкі, звяртаючы ўвагу на элегічны двуверш, лічыў, што такі памер мала прыдатны для аб'ёмістай паэмы, і самым адпаведным метрам для яе быў бы гекзаметр⁶¹. С. Лэмпіцкі сцвярджаў, што аўтар *Carmen de bisonte* прагнуў дасягнуць славы гераічнага эпіка⁶², хаця паэма не з'яўляецца гераічным эпасам паводле метрычных і іншых фармальных прыкмет. Падобным чынам, М. Плезія, характарызуючы паэзію Мікалая Гусоўскага, лічыў, што гэта быў перадусім эпічны талент⁶³. Алег Лойка наўпрост назваў *Carmen de bisonte* гераічным эпасам⁶⁴. Эпічную прыроду твора акцэнтуюе таксама Ала Бжазоўска, прызнаючы, разам з тым, уплыў з боку лірычнай паэзіі і рытарычнага дыскурсу⁶⁵.

⁶⁰ Magistri Laurentii Corvini Novoforensis, viri lepidissimi, *Compendiosa et facilis diversorum carminum structura, cum exemplis aptissimis ac ad unguem elaboratis et postremo brevibus cognoscendarum syllabarum preceptis*, [Coloniae: Martin von Werden, 1508], s. 16 n.n.

⁶¹ М. Jezienicki, *Mikołaj Hussowianus (Hussowski) w świetle najnowszych badań*, „Kwartalnik historyczny” 1895, R. IX, s. 452.

⁶² S. Łempicki, *Renesans i humanizm w Polsce. Materiały do studiów, słowo wstępne* K. Budzyka, Kraków 1952, s. 225.

⁶³ М. Plezia, *Wstęp*, [w:] *Najstarsza poezja polsko-łacińska (do połowy XVI wieku)*, oprac. М. Plezia, Wrocław 2005, LXX.

⁶⁴ А. Лойка, *Старабеларуская літаратура: падручнік*, Мінск 2001, с. 246.

⁶⁵ А. Brzozowska, *Carmen de statura, feritate ac venatione bisonis Mikotaja Hussowskiego – poemat epicki?*, „Acta Universitatis Vratislaviensis” 2010, 3209, s. 15–39.

Мікалай Гусоўскі сапраўды быў аўтарам эпічнай паэмы, але гэта не элегія *Carmen de bisonte*, а агіяграфічны эпас *De vita et gestis Divi Hyacinthi*. Аднак у савецкія часы немагчыма было папулярываць паэму, прысвечаную каталіцкаму святому-падзвіжніку. Таму жаданне бачыць у асобе паэта-гуманіста беларускага Гамера вызначыла мастацкую спецыфіку перакладчыцкіх перастварэнняў *Carmen de bisonte* на беларускай мове: усе яны тым ці іншым спосабам “эпізуюць” элегічную паэму⁶⁶. У сваю чаргу, гэта вызначыла адпаведны вектар даследчыцкіх інтэрпрэтацый. Так, У. Калеснік недвухсэнсоўна заяўляў: “Паэма Гусоўскага не засталася толькі расказам пра выгляд, нораў зубра і паляванне на яго, яна аказалася творам вялікага мастацтва, панарамнай карцінай жыцця народа і лёсу краіны ў пераломны момант гісторыі”⁶⁷. Гэтая апеяцыя дазволіла вучонаму крыху ніжэй паставіць *Carmen de bisonte* у адзін шэраг з героіка-панегірычным эпасам Яна Вісліцкага *Bellum Prutenum* (1516). Як трашна заўважыў Э. Чапляевіч, у працах беларускіх вучоных назіраецца імкненне прадставіць *Carmen de bisonte* нацыянальнай эпопеяй. Адначасова даследчыка здзіўляе поўная адсутнасць аналізу сімвала зубра ў найбольш натуральным кантэксце – кантэксце паэмы⁶⁸. Спробы прадставіць пэму нацыянальнай эпопеяй – штучныя дэкларацыі, якія мелі на мэце стварэнне адпаведнага сімвалічнага капіталу ў беларускай культурнай прасторы.

У вырашэнні пытання пра жанравую прыналежнасць *Carmen de bisonte* таксама неабходна ўзяць пад увагу хрысціянскі габітус паэта і спецыфіку яго культурнага капіталу як творцы з Вялікага Княства Літоўскага. Выбар элегічнага двуверша ў якасці памеру *Carmen de bisonte* – вынік уплыву літаратурнай традыцыі, паводле якой элегічная паэзія лічылася ў эпоху Рэнэсансу найбольш прыдатнай мастацкай формай для выражэння пачуцця хрысціянскай любові. Асабліваю папулярнасць набыла эклога (буколіка, ідылія), якая несла ў сабе глыбокае

⁶⁶ Ж. Некрашэвіч-Кароткая, *op. cit.*, с. 175–184.

⁶⁷ У. Калеснік, *Мікола Гусоўскі*, [w:] *Гісторыя беларускай літаратуры. Старажытны перыяд* [падручнік для філал. фак. пед. ін-таў, М. Грынчык, У. Калеснік, У. Кароткі і інш.]; пад рэд. М.А. Лазарука, А.А. Семяновіча, Мінск 1985, с. 146.

⁶⁸ E. Czapplejewicz, *Współczesne przekłady – białoriski i rosyjski – poematu Mikołaja Hussowskiego o żubrze*, [w:] *Przekład literacki. Teoria – Historia – Współczesność*, pod red. A. Nowickiej-Jeżowej i D. Knysz-Tomaszewskiej, Warszawa 1997, s. 322.

разуменне любоўнага пачуцця ў самых яго разнастайных формах. Да таго ж эклога прыцягвала да сябе паэтаў эксплікацыяй у ёй адначасова эпічных і драматычных рысаў пры лірычным характары фабулы⁶⁹. Эклозе быў уласцівы менавіта той жанравы сінкрэтызм, які адзначае большасць даследчыкаў у адносінах да *Carmen de bisonte*. З ліку майстроў экалогі асаблівы аўтарытэт набыў нямецкі паэт Гелій Эабан Гес (1488–1540), які прапагандаваў экалогу як найбольш прыдатную для пабожнага творцы паэтычную форму.⁷⁰ Эабана Геса называлі хрысціянскім Авідзіем, і яго зборнік *Bucolicon* (Эрфурт 1509) карыстаўся надзвычайнай папулярнасцю.

Звернем увагу на яшчэ адну важную акалічнасць, якая датычыць спецыфікі літаратуры хрысціянскага зместу або праблематыкі ў часах Рэнэсансу. У сувязі з тым, што на крыжы Збаўцы быў прыбіты надпіс *Jesus Nazarenus Rex Judaeorum* (г. зн. асаблівая роля адводзілася месцу нараджэння Хрыста ў яго зямным жыцці), любоў да малой Радзімы пачала лічыцца адной з найвышэйшых хрысціянскіх цнотаў.⁷¹ Успомнім, што Францыск Скарына настойліва і шматразова акцэнтаваў сваё паходжанне “з слаўнага горада Полацка” ў прадмовах і пасляслоўях да кніг Старога Запавету, якія ён выдаваў у Празе⁷². У сваю чаргу, Эабан Гес ужо ў першай эклозе стварае ўзнёслы і прасякнуты пачуццём любові вобраз роднага краю – зямлі Гесэн. Пры гэтым у словах пастуха Каміла згадваюцца яе прыродныя багацці:

Hessia diues agris densisque uberrima siluis
 Finitimas, ne praefer, opes ita uincit: ut agnum
 Imbellem furibunda audax in proelia thaurus
 Ut fluuio paruum superat uagus Aedera Nemphim⁷³.

⁶⁹ *Reallexikon der deutschen Literaturgeschichte*, Hrsg. P. Merker, W. Stammeler, Bd. 2, Berlin 1926–1928, S. 4.

⁷⁰ H. Rupprich, *Eobanus Hessus*, [w:] Otto zu Stolberg-Wernigerode (Hrsg.), *Neue deutsche Biographie*, Bd. 4, Berlin 1959, S. 543–544.

⁷¹ E. Stolz, J.J. Frühbauer, *Das Ethos der Liebe. Eine Erkundung in den abrahamischen Religionen*, [w:] K.M. Leisinger (Ed.), *The Power of Love. Liebe als Wegweiser für nachhaltigen Erfolg*, Aichtal 2017, S. 131–155.

⁷² Гл.: Ф. Скарына, *Творы: Прадмовы, сказанні, пасляслоўі, акафісты, пасхалія*, уклад. А.Ф. Коршунаў, Мінск 1990.

⁷³ *Eobani Hessi Magistri Erphurdensis Bucolicon*, Erphurdiae: Canappus, MDIX (1509), A iiii r.

Гесэн, багаты землямі і плоднымі густымі лясамі, пераўзыходзіць сваіх суседзяў, як задзірысты бык пераўзыходзіць мірнае ягня, як залаты пясчаны Эдэр пераўзыходзіць маленькую Немфэ.

Немфэ (*Nemphé*), прыток Эдэра – рака маленства Эабана Геса. Згадкі рэк не мелі ў рэнесанснай паэзіі характару адвольных гідранімічных асацыяцый. Менавіта ў элегічнай паэзіі яны вельмі часта ўказвалі на месца паходжання паэта.

У паэме *Carmen de bisonte* таксама ёсць згадка ракі, прычым толькі адной. Паэт распавядае пра свой юнацкі досвед палявання:

Flumina equo fidens altumque Borysthenis alveum
Tranabam, per aquas aufugiente fera (*Carmen* 137–138).

Давяраючы каню, я пераплываў рэкі і глыбокае рэчышча Барысфена (= Дняпра), пераследуючы звер па вадзе.

Праз сто з лішнім радкоў з’яўляецца ў тэксце таксама апісанне роднага краю:

Terra ferax frugum, modico contenta labore
Fecundos laetis messibus implet agros (*Carmen* 245–246).

Зямля, багатая пладамі, якой дастаткова нязначнай працы, напаўняе шчодрыя палі дабрадатнымі ўраджаямі.

Функцыянальна гэтыя апісанні карэлююць з фрагментам экалогіі Эабана Геса, іх прагматычнае прызначэнне заключаецца ў эксплікацыі сапраўднай хрысціянскай любові да роднага краю.

Упамінанне Дняпра ў паэме *Carmen de bisonte* каментавалі тым ці іншым чынам амаль усе даследчыкі, адзначаючы, што гэта быў адзін з найвайжнейшых гідранімічных топасаў у літаратурных ландшафтах XVI ст.⁷⁴ Аднак у паэме Мікалая Гусоўскага з яе арыентацыяй на адлюстраванне праўды жыцця (што неаднаразова падкрэслівае сам наратар) канкрэтныя географічныя назвы не маглі ўжывацца як паэтычныя метафары. З перспектывы апісанай вышэй літаратурнай традыцыі, тыповай менавіта для элегічнай паэзіі (у рэчышчы якой паўстала *Carmen de bisonte*), лічу слухным і мэтазгодным асацыяваць згадку Дняпра з магчымасцю лакалізаваць малую Радзіму Мікалая

⁷⁴ М. Рутц, „*Carmen de bisonte*” Мікалая Гусоўскага..., с. 130.

Гусоўскага. Іншыя аргументы для пацвярджэння месца нараджэння паэта (а не яго пазнейшай працоўнай дзейнасці) не маюць дастатковага верыфікацыйнага патэнцыялу.

Высновы

Паэма Мікалая Гусоўскага *Carmen de statura, feritate ac venatione bisontis*, якая ўзнікла ў межах прапагандысцкай антытурэцкай літаратуры свайго часу, нярэдка рабілася герменеўтычным інструментам маніфестацыі разнастайных нацыянальна-культурных кантэкстаў. Хоць гэты шэдэўр рэнесансавай паэзіі займае ганаровае месца ў гісторыях некалькіх нацыянальных літаратур – беларускай, польскай, літоўскай, украінскай, – аднак менавіта ў межах беларускай культурнай прасторы постаць Мікалая Гусоўскага набыла сімвалічнае значэнне.

Вакол пытання пра паходжанне аўтара паэмы сфарміравалася шырокае дыскусійнае поле, у якім вылучыліся дзве групы гіпотэз: на карысць Беларусі (Гродзеншчына або беларуска-ўкраінскае памежжа) і на карысць Польшчы (Ланьцуцкі павет). Дадатковыя аргументы ў гэтай дыскусіі прадстаўляе прагматычная ўстаноўка тэкста твора. Яна звязана ў першую чаргу з рэлігійным светапоглядам аўтара, які быў духоўнай асобай. Прагматычная ўстаноўка непасрэдна звязана з імкненнем следаваць дзвіом літаратурным школам у культуры паўночнага Рэнесансу: школе Эразма Ратэрдамскага і школе Гелія Эабана Геса. Ад першага былі засвоены гумар і іронія ў ацэнках актуальных грамадскага і культурнага жыцця як істотны складнік культурнага капіталу. Ад другога была перанята асаблівая прыязнасць да элегічных формаў паэзіі, якая не толькі дазваляла, але і мела на ўвазе выказ хрысціянскага пачуцця любові да роднай зямлі. Адпаведная паэтычная традыцыя нярэдка звязана з узгадваннем ракі маленства (запачаткаваў яе сам Эабан Гес). Паколькі ў паэме Мікалая Гусоўскага згадваецца Днепр (*Borysthenes*), гэта дае падставы лакалізаваць месца яго нараджэння ў Падняпроўі, хутчэй за ўсё, у рэгіёне беларуска-ўкраінскага памежжа.

Прагматычная ўстаноўка *Carmen de bisonte* найбольш выразна расшыфроўваецца як рэнесанснае какецтва і стварэнне гумарыстычных кантэкстаў. Сігналізуюць пра гэта перадусім моцныя пазіцыі тэкста.

Загаловак, які быццам бы ўключае твор у шэраг модных анімалістычных сачыненняў, з'яўляецца сродкам стварэння іроніі, скіраванай у адрас многіх прадстаўнікоў еўрапейскай інтэлектуальнай эліты. Яны прызвычаліся да стэрэатыпных павярхоўных меркаванняў, гатовы пакпіць з паэта толькі з прычыны яго паходжання, аддаюць перавагу забабонам свайго часу (у тым ліку літаратурным) і забываюцца на хрысціянскі абавязак у сітуацыі пагрозы з боку іншавернага агрэсара. Пачатковы фрагмент паэмы стварае эффект кривога люстэрка як падставу для праекцыі на яго ўсіх наступных паляўнічых абразкоў паэмы. Маральны заняпад Рыма супрацьпастаўляецца рыцарскім і хрысціянскім традыцыям Вялікага Княства Літоўскага. Два функцыянальна розныя малітоўныя звароты да Панны Марыі ў канцы паэмы не толькі падкрэсліваюць хрысціянскі габітус аўтара, але таксама дэманструюць багацце і разнастайнасць яго паэтычнай тэхнікі.

LITERATURA

- Arnold I., *Značenie sil'noj pozicii dlâ interpretacii teksta*, „Inostrannye âzyki v škole” 1978, 4, s. 23–31 [Arnold Irina, *Значение сильной позиции для интерпретации текста*, „Иностранные языки в школе» 1978, 4, с. 23–31].
- Axer J., *Wielogłosowe przestanie „Pieśni o zubrze” Mikołaja Hussowskiego*, [w:] *Łacina jako język elit*, koncepcja i redakcja naukowa J. Axer, Warszawa 2004, s. 319–327.
- Backvis C., *Mikołaj z Hussowa*, [w:] Idem, *Szkice o literaturze staropolskiej*, wybr. i oprac. A. Biernacki, Warszawa 1975, s. 11–46.
- Bentkowski F., *Historia literatury polskiej wystawiona w spisie dzieł drukiem ogłoszonych*, t. 1, w Warszawie i Wilnie: Nakładem Zawadzkiego i Komp., 1814.
- Bhabha H., *The Location of Culture*, London 1994.
- Boehm L., *Latinitas – Ferment europäischer Kultur: Überlegungen zur Dominanz des Latein im germanisch-deutschen Sprachraum Alteuropas*, [w:] E. Keßler, H.C. Kuhn (Hrsg.), *Germania latina, Latinitas teutonica: Politik, Wissenschaft, humanistische Kultur vom späten Mittelalter bis in unsere Zeit*, Bd. 1, München 2003, S. 21–70.
- Borowski A., *Renesans*, Kraków 2002.
- Brzozowska A., „Carmen de statura, feritate ac venatione bisontis” Mikołaja Hussowskiego – poemat epicki?, „Acta Universitatis Vratislaviensis” 2010, 3209, s. 15–39.

- Chachaj M., *Narodowa i kulturowa przynależność Mikołaja Hussowskiego, autora „Pieśni o żubrze”. Fakty i mity*, w: *Między Zachodem a Wschodem. Etniczne, kulturowe i religijne pogranicza Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku*, red. Krzysztof Mikulski, Agnieszka Zielińska-Nowicka, Toruń 2006, s. 245–256.
- [Corvinus Laurentius] Magistri Laurentii Corvini Novoforensis, viri lepidissimi, *Compendiosa et facilis diversorum carminum structura, cum exemplis aptissimis ac ad unguem elaboratis et postremo brevibus cognoscendarum syllabarum preceptis* [Coloniae: Martin von Werden, 1508].
- Czaplejewicz E., *Współczesne przekłady – białoriski i rosyjski – poematu Mikołaja Hussowskiego o żubrze*, [w:] *Przekład literacki. Teoria – Historia – Współczesność*, pod red. A. Nowickiej-Jeżowej i D. Knysz-Tomaszewskiej, Warszawa 1997, s. 310–326.
- Doroškevič V., *Novolatinská poèziâ Belorussii i Litvy: Pervaâ polovina XVI veka*, Minsk 1979 [Дорошкевич Виктор, *Новолатинская поэзия Белоруссии и Литвы: Первая половина XVI века*, Минск 1979].
- Gardari D., *Čto takoe kul’turnyj kapital?* [Гардари Денис, *Что такое культурный капитал?*], <https://www.gardari.art/chto-takoe-kulturnyj-kapital> [dostęp: 24.02.2023].
- Gašiorowski A., *Notariusze publiczni w Wielkopolsce schyłku wieków średnich. Katalog admisji w Gnieźnie i w Poznaniu, 1420–1500*, Poznań 1993.
- Gusovs’kij M., *Pisnâ pro zubra. Poema: na lat. ta ukr. movah*, perekl. z lat. A. Sodomor; komentari I. Svarnika, Rivne 2007 [Гусовський М., *Пісня про зубра. Поема: на лат. та укр. мовах*, перекл. з лат. А. Содомори; коментарі І. Сварника, Рівне 2007].
- Hejzinga J., *Osen’ Srednevekov’â: issledovanieform žiznennogo uklada i form myšleniâ v XIV i XV vekah vo Francii i Niderlandah*, sost. i perev. D. Sil’vestrov, Moskva 2004 [Хейзинга Й., *Осень Средневековья: исследование форм жизненного уклада и форм мышления в XIV и XV веках во Франции и Нидерландах*, сост. и перев. Д. Сильвестров, Москва 2004].
- Hessus E. Magister Erphurdiensis, *Vicolicon*, Erphurdiae: Canappus, MDIX (1509).
- Husovianas M., *Raštai, iš lotynų kalbos vertė* B. Kazlauskas, S. Narbutas, E. Ulčinaitė, T. Veteikis = Nicolaus Hussovianus. *Opera*, transtulerunt B. Kazlauskas, S. Narbutas, E. Ulčinaitė, T. Veteikis, Vilnius 2007.
- [Hussovianus Nicolaus] *Nicolai Hussoviani carmina edidit, praefatione instruit, adnotationibus illustravit Joannes Pelczar*, Cracoviae 1894.
- Hussowski M., *Pieśń o żubrze, jego postaci, dzikości i o polowaniu na niego*, Supraśl 2007.
- Jackiewicz M., *Dzieje literatury litewskiej do 1917 roku*, t. 1, Warszawa 2003.

- Jaremenko W., *Panorama ukraïns'koï literaturi vid počatkiv do kincâ XVIII stolittâ*, [w:] *Slovo mnogocinne: hrestomatiâ ukraïns'koï literaturi, stvorenoï riznimi movami v epohu Renessansu (druga polovina XV–XVI stolittâ) ta v epohu Baroko (kîniec' XVI–XVIII stolittâ)*, v 4 kn., 1 kniga: *Literatura epohi Renessansu (druga polovina XV–XVI stolittâ). Literatura rann'ogo Barokko (80-ti roki XVI stolittâ – 1632 rik)*, kerîvnik proektu V. Âremenko; uporâdkuvannâ: V. Ševčuk, V. Âremenko, Kiïv 2006 [Jaremenko Wasyl, *Панорама української літератури від початків до кінця XVIII століття*, [w:] *Слово многоцінне: хрестоматія української літератури, створеної різними мовами в епоху Ренесансу (друга половина XV–XVI століття) та в епоху Бароко (кінець XVI–XVIII століття)*, в 4 кн., 1 книга: *Література епохи Ренесансу (друга половина XV–XVI століття). Література раннього Барокко (80-ті роки XVI століття – 1632 рік)*, керівник проекту В. Яременко; упорядкування: В. Шевчук, В. Яременко, Київ 2006].
- Jezienicki M., *Mikołaj Hussovianus (Hussowski) w świetle najnowszych badań*, „Kwartalnik historyczny” 1895, R. IX, s. 445–457.
- Kalinowski E., *Borowo, Borki i Boruty. Szlachta i lasy na Podlasiu w XVI–XVII w.*, „Przegląd historyczny”, t. CX, 2019, z. 4, s. 583–606.
- Kallenbach J., *O żywiolach rodzimych w poezji M. Hussowskiego*, [w:] *Charisteria de Morawski septuagenerio oblate. Pars Polona*, Cracoviae 1922, s. 121–131.
- Kavalëŭ S., *Šmatmoŭnaâ paëziâ Vâlikaga Knâstva Litoŭskaga epohi Rênesansu*, Mînsk: Knîgazbor 2010 [Кавалëŭ С., *Шматмоўная паэзія Вялікага Княства Літоўскага эпохі Рэнесансу*, Мінск 2010].
- Kalesnik U., *Mikola Gusoŭski*, [w:] *Gîstoryâ belaruskaj litaratury. Starażytny peryâd*: [padručnik dlâ filal. fak. ped. in-taŭ, M. Grynčyk, U. Kalesnik, U. Karotki i inš.]; pad rêd. U. Karotki, *Belaruskâ litaratura i gîstoryâ*, Mînsk: 2013 [Калеснік Уладзімір, *Микола Гусоŭскі*, [w:] *Гісторыя беларускай літаратуры. Старажытны перыяд*: [падручнік для філал. фак. пед. ін-таŭ, М. Грынчык, У. Калеснік, У. Кароткі і інш.]; пад рэд. У. Кароткі, *Беларуская літаратура і гісторыя*, Мінск 2013].
- Karotki U., *Belaruskâ litaratura i gîstoryâ*, Mînsk 2013 [Кароткі У., *Беларуская літаратура і гісторыя*, Мінск 2013].
- Kasprowicz Jan, *Mikołaja Hussowskiego „Pieśń o żubrze” i „Pan Tadeusz”*, [w:] *Idem, Dzieła*, pod red. St. Kołaczkowskiego, t. XIX: *Pisma prozą*, I, Kraków 1930, s. 83–108.
- Kazlauskas B., *Mikalojus Hussovianus ir jo giesmié apie stumbrą*, [w:] *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų Mokslo darbai. Literatura*, t. 6, Vilnius 1963, p. 141–155.
- Kempfi A., *O białoruskim zapleczu kulturowym Mikołaja Hussowskiego „Pieśni o żubrze”*, „Przegląd wschodni” 1992/1993, t. II, z. 3(7), s. 713–716.

- Knape J., Till D., *Deutschland*, [w:] *Geschichte der Buchkultur*, [hrsg. von Otto Mazal], Bd. 6: Renaissance, hrsg. A. Noe, Graz 2008, S. 231–304.
- Łempicki S., *Renesans i humanizm w Polsce. Materiały do studiów*, słowo wstępne K. Budzyka, Kraków 1952.
- Lojka A., *Starabelaruskâ litaratura: padručnik*, Minsk 2001 [Лойка А., *Стара-беларуская літаратура: падручнік*, Мінск 2001].
- Lotman Ū., *Pamât' v kul'turologičeskom osviešeni*, [w:] tenże, *Izbrannye stat'i*: v 3 t., t. 1, Tallinn 1992, s. 200–202 [Лотман Ю., *Память в культурологическом освещении*, [w:] tenże, *Избранные статьи*: в 3 т., т. 1, Таллинн 1992, с. 200–202].
- Maroszek J., *Podlaski rodowód Mikołaja Hussowskiego, autora „Pieśni o żubrze” z 1521 r.*, [w:] *Nasz radawod. Kniga 8*, Grodna–Belastok 1999 (2000), s. 25–33.
- Mikołajczak A.W., *Łacina w kulturze polskiej*, Wrocław 1998.
- Miłosz Cz., *Historia literatury polskiej do roku 1939*, przeł. M. Tarnowska, Kraków 1994.
- Mucha B., *Literatura białoruska*, [w:] *Historia literatury światowej w dziesięciu tomach*, t. III: *Renesans*, Bochnia–Kraków–Warszawa 2004, s. 52–57.
- Münkler H., Münkler M., *Lexikon der Renaissance*, München 2000.
- Najstarsza poezja polsko-łacińska (do połowy XVI wieku)*, oprac. M. Plezia, Wrocław 2005.
- Narbutas S., *Najwcześniejsze wydania Wielkiego Księstwa Literwskiego = Ankstyviausieji Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos leidiniai: poświecone 550. rocznicy urodzin Franciszka Skoryny i 500. rocznicy opublikowania „Małej książeczki podróżnej”*, Białystok–Wilno 2022.
- Nekrašëvič-Karotkaâ Ž., *Belaruskâ łacina moŭnaâpraëziâ: ranni Rènesans*. Minsk 2009 [Некрашэвіч-Кароткая Ж., *Беларуская лацінамоўная паэзія: рання Рэнесанс*. Мінск 2009].
- Nekrašëvič-Karotkaâ Ž., *Nekrašëvič-Karotkaâ, “Pesnâ pra zubra” Mikalaâ Gusoŭska-ga ŭ kantëksce łacina moŭnaj knižnaj kul'tury Belarusi èpohi Rènesansu*, “Belaruskâ mova i litaratura” 2005, s. 29–32 [Некрашэвіч-Кароткая Ж., *“Песня пра зубра” Мікалая Гусоўскага ў кантэксце лацінамоўнай кніжнай культуры Беларусі эпохі Рэнесансу*, “Беларуская мова і літаратура” 2005, s. 29–32].
- Neulatein. Eine Textsammlung. Lateinisch / Deutsch*, hrsg. M. Korenjak, Stuttgart 2019.
- Nikolaj G., *Roždennaj zanovo, k 500-letiu belorusskogo knigopечатaniâ* [Гусовский: Н., *Рожденный заново, к 500-летию белорусского книгопечатания*], https://www.youtube.com/watch?v=xETZ_rY4ZrE [dostęp: 14.02.2023]

- Ochmański J., *Narodowość Mikołaja Hussowskiego w świetle jego autografu*, [w:] *Słowiańszczyzna i dzieje powszechne*, red. L. Jaśkiewicz [et al.], Warszawa 1985, s. 312–318.
- Padokšyn S., *Belaruskaâ dumka ŭ kantèksce gìstoryi i kul'tury*, Minsk 2003. [Падокшын Сямён, *Беларуская думка ў кантэксьце гісторыі і культуры*, Мінск 2003].
- Pelc J., *Europejskość i swoistość literatury polskiego Renesansu*, [w:] *Literatura staropolska i jej związki europejskie*. Prace poświęcone VII międzynarodowemu kongresowi slawistów w Warszawie w roku 1973, pod red. J. Pelca, Warszawa 1973, s. 29–54.
- Pelczar J., *Mikołaj Hussowski, jego życie i pisma. Ustęp z dziejów humanizmu w Polsce*, [w:] *Sprawozdanie dyrektora Gimnazjum św. Jacka w Krakowie*, Kraków 1900, s. 1–8.
- Pelczar J., *Praefatio*, [w:] *Nicolai Hussoviani carmina*, edidit, praefatione instruit, adnotationibus illustravit Joannes Pelczar, Cracoviae: Typis Univesitatis Jagellonicae, 1894 (Corpus antiquissimorum poetarum Poloniae latinorum usque ad Joannem Cochanovium. Volumen quartum), I–LV.
- Plezia M., *Wstęp*, [w:] *Najstarsza poezja polsko-łacińska (do połowy XVI wieku)*, oprac. M. Plezia, Wrocław 2005, V–LXXXVIII.
- Poreckij Â., *Nikolaj Gussovskij*, Minsk 1984 [Порецкий Я., *Николай Гуссовский*, Минск 1984].
- Reallexikon der deutschen Literaturgeschichte*, hrsg. P. Merker, W. Stammeler, Bd. 2, Berlin 1926–1928.
- Rupprich H., *Eobanus Hessus*, [w:] Otto zu Stolberg-Wernigerode (Hrsg.), *Neue deutsche Biographie*, Bd. 4, Berlin 1959, S. 543–545.
- Rutz M., „Carmen de bisonte” Mikalaâ Gusoŭskaga âk padvojny akt kamunikacyi: pracès stvarènnâ imidžu i transfarmacyjny dyskurs, [w:] *Studia philologica = Fìlalogičnyâ študyi*, 2020, вып. IX, s. 118–154 [Rutz M., „Carmen de bisonte” Мiкалая Гусоўскага як падвойны акт камунікацыі: працэс стварэння іміджу і трансфармацыйны дыскурс, [w:] *Studia philologica = Філалагічныя штудыі*, 2020, вып. IX, с. 118–154].
- Rutz M., *Das Wissen über den (eigenen) Osten. Nicolaus Hussovianus’ “Carmen de bisonte” als zweifacher Kommunikationsakt*, „Wiener Slavistisches Jahrbuch“ 2017, Bd. 5, S. 80–103.
- Rutz M., *Nicolaus Hussovianus’ „Carmen de bisonte“ im intertextuellen Schnittfeld antiker Reformatio-Sehnsüchte*, „Philologia Classica” 2017 (12), 1–2, S. 59–90.

- Rutz M., *One People, One Language, One Literature? Changing Constructions of the History of Old Belarusian Literature (1956–2010)*, „Studia Białorutenistyczne” 2021, t. 14, s. 119–156.
- Skaryna F., *Tvory: Pradmovy, skazannî, paslâsloŭî, akafisty, pashaliâ, uklad. A.F. Koršunaŭ, Minsk 1990* [Скарына Ф., *Творы: Прадмовы, сказанні, пасляслоўі, акафісты, пасхалія, уклад. А.Ф. Коршунаў, Мінск 1990*].
- Stilz E., Frühbauer J.J., *Das Ethos der Liebe. Eine Erkundung in den abrahamischen Religionen*, [w:] K.M. Leisinger (Ed.), *The Power of Love. Liebe als Wegweiser für nachhaltigen Erfolg*, Aichtal 2017, S. 131–155.
- Valgina N., *Teoria teksta*, Moskva 2003 [*Теория текста*, Москва 2003].
- Veteikis T., *Mikalojus Husovianas epochų ir tapatybių sankirtose*, [w:] M. Husovianas, *Raštai = Nicolaus Hussovianus, Opera*, Vilnius 2007, S. 205–302.
- Wróbel W., *Krąg rodzinny Zofii z Chożowa Holszańskiej i jej testament z 29 VII 1518 r.*, [w:] *Rody, rodziny Mazowsza i Podlasia. Źródła do badań genealogicznych*, pod red. D.K. Rembiszewskiej i H. Krajewskiej, Łomża 2013, s. 345–366.
- Žlutka A., *Mikola Gusoŭski*, [w:] *Ġistoryâ belaruskaj litaratury XI–XIX stagoddzâŭ*, t. 1: *Daŭnââ litaratura. XI – peršaâ palova XVIII stagoddzâ*, Minsk 2006, s. 309–357 [Жлутка А., *Мікола Гусоўскі*, [w:] *Гісторыя беларускай літаратуры XI–XIX стагоддзяў*, т. 1: *Даўняя літаратура. XI – першая палова XVIII стагоддзя*, Мінск 2006, с. 309–357].

SUMMARY

CONFIGURATIONS OF IDENTITY AND HERMENEUTICAL PERSPECTIVES
OF *CARMEN DE BISONTE*: ON THE 500TH ANNIVERSARY OF THE PUBLICATION
OF NICOLAUS HUSSOVIANUS'S POEM

The study summarizes a wealth of scholarly information modeling different, often antagonistic, configurations of identity in relation to the poem *Carmen de bisonte* (Cracow, 1523), as well as its author Nicolaus Hussovianus. The methodological reference point is the notion of cultural capital, as well as the notion of the pragmatic setting of the text. Conclusions are made about the close connection between Nicolaus Hussovianus's work to the traditions of the Northern Renaissance, which are embodied in the artistic texture of the poem.

Keywords: Nicolaus Hussovianus, *Carmen de statura, feritate ac venatione bisonis*, elegiac poetry, pragmatic setting of the text, Christian humanism, antagonistic meaning.